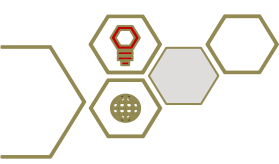
Міжнародне право

УДК 341.231.14:355.02(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15825983>**Проблеми дотримання прав людини в умовах воєнного стану на
прикладі України****Маслова Наталія Григорівна,**доктор юридичних наук, доцент, професор, ТОВ «Харківський університет»,
м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2690-9517>**Прийнято: 24.06.2025 | Опубліковано: 07.07.2025**

Анотація. У статті представлено науковий аналіз реалізації та забезпечення захисту прав людини в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку із зовнішньою збройною агресією. **Метою** дослідження є виявлення основних проблем, що виникають при забезпеченні прав людини в умовах надзвичайного правового режиму, аналіз правових механізмів їхнього гарантування, зокрема визначення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання. **Методи** дослідження охоплюють порівняльно-правовий аналіз міжнародних стандартів у галузі прав людини, системну практику вивчення чинного законодавства України щодо режиму воєнного стану та структурно-функціональний аналіз державних і недержавних інституцій, що забезпечують дотримання прав людини в кризових умовах. У **результаті** дослідження з'ясовано, що попри існування правових норм щодо обмеження прав і свобод під час воєнного стану, відсутність чітких механізмів їхньої реалізації призводить до правової невизначеності, зниження ефективності правозахисної діяльності та ризику зловживання владою. Виявлено, що механізми забезпечення контролю за дотриманням прав

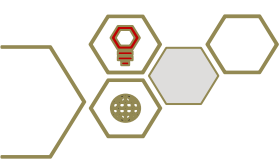
людини, зокрема судовий та парламентський нагляд, потребують суттєвого удосконалення. Аналіз Європейської конвенції з прав людини доводить необхідність приведення національного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів, особливо щодо чіткого визначення меж і підстав допустимих обмежень прав людини в умовах воєнного стану, що створює додаткові виклики для захисту фундаментальних прав. З огляду на це важливо, щоб обмеження були законними, пропорційними та чітко регламентованими для запобігання зловживаннями й гарантування балансу між безпекою та правами громадян. Зазначено роль інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій у моніторингу дотримання прав людини в умовах воєнного стану. У **висновках** обґрунтовано необхідність системної модернізації правових норм, що регулюють обмеження прав і свобод в умовах надзвичайних ситуацій, з урахуванням балансу між потребами національної безпеки та принципами верховенства права. Наголошено на важливості підвищення правової обізнаності населення та підтримки ефективного функціонування незалежних правозахисних інституцій.

Ключові слова: верховенство права, правовий режим, обмеження свобод, міжнародні стандарти, правовий захист, демократичні інститути, судовий контроль, громадянське суспільство.

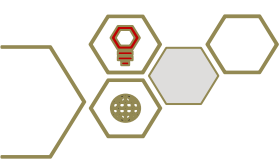
Problems of human rights compliance under martial law: the case of Ukraine

Nataliya Maslova,

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department,
Kharkiv University, Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2690-9517>

Abstract. The article presents a scientific analysis of the implementation and protection of human rights in the context of martial law introduced in Ukraine in response to external armed aggression. The **purpose** of this study is to identify the primary issues that arise in ensuring human rights under an emergency legal regime, analyze the legal mechanisms for their guarantee, and specifically determine the directions for improving regulatory and legal frameworks. The **research methods** include a comparative legal analysis of international standards in the field of human rights, a systematic examination of the current legislation of Ukraine regarding the martial law regime, and a structural and functional analysis of state and non-state institutions that ensure the observance of human rights in crisis conditions. **Results.** The study found that, despite the existence of legal norms restricting rights and freedoms during martial law, the lack of precise mechanisms for their implementation leads to legal uncertainty, a decrease in the effectiveness of human rights activities, and the risk of power abuse. It was found that the mechanisms for ensuring control over the observance of human rights, in particular judicial and parliamentary oversight, require significant improvement. The analysis of the European Convention on Human Rights highlights the need to align Ukraine's national legislation with international standards, particularly in clearly defining the limits and grounds for permissible restrictions on human rights during martial law, which poses additional challenges to the protection of fundamental rights. Given this, restrictions must be lawful, proportionate, and regulated to prevent abuses and ensure a balance between security and citizens' rights. The role of civil society institutions and international organizations in monitoring compliance with human rights in martial law is noted. The **conclusions** substantiate the need for systematic modernization of legal norms regulating restrictions on rights and freedoms in emergencies, taking into account the balance between national security needs and the principles of the rule of law. The importance of increasing legal awareness of the population and supporting the effective functioning of independent human rights institutions is emphasized.

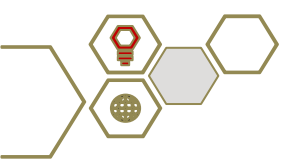
Keywords: rule of law, legal regime, restriction of freedoms, international standards, legal protection, democratic institutions, judicial oversight, civil society.

Постановка проблеми. Дотримання прав людини є фундаментальною цінністю демократичного суспільства та одним з головних орієнтирів розвитку правової держави. Особливої актуальності ця проблема набуває для України у зв'язку з повномасштабною військовою агресією, що вимагає термінових і часто нестандартних управлінських рішень. Водночас навіть у критичних умовах держава зобов'язана забезпечувати мінімальні стандарти прав людини, дотримуючись принципів верховенства права та пропорційності обмежень. Сучасна нормативно-правова база України, хоча й містить основи регулювання правового режиму воєнного стану, залишається фрагментарною та недостатньо адаптованою до міжнародно-правових вимог.

У зв'язку з цим виникає науково-практична потреба в поглибленому аналізі ефективності наявних правових механізмів, зокрема в оцінці ролі державних і недержавних інституцій у захисті прав людини в умовах надзвичайних ситуацій. Необхідним є вивчення міжнародного досвіду та стандартів, що регулюють обмеження прав в умовах криз, аби сформувати дієву модель їхньої інтеграції в національну правову систему.

Проблема дослідження полягає у виявленні основних викликів, пов'язаних із гарантуванням прав людини в умовах воєнного стану, визначенні прогалів у чинному правовому регулюванні та обґрунтуванні необхідності модернізації відповідної правової політики. Це сприятиме розвитку теоретичних засад правового регулювання надзвичайних станів, матиме практичне значення для напрацювання конкретних рекомендацій для вдосконалення законодавства та правозахисної практики в Україні з урахуванням її міжнародних зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в Україні активно розробляється в сучасній

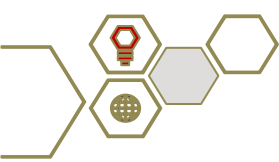
науковій літературі, що зумовлено не лише загрозами, що постали перед державою, а й прагненням інтеграції в європейський правовий простір. У цьому контексті досліджуються проблеми нормативного забезпечення, ефективності механізмів реалізації прав, відповідальності держави, зокрема адаптації до стандартів ЄС.

Дослідниця Н. Костюк [1] акцентує на необхідності відповідності українського законодавства вимогам Європейського Союзу щодо дотримання прав людини в умовах надзвичайного стану. Автор О. Бабарицький [2] розглядає тенденції трансформації прав людини в ЄС в умовах нових загроз, що є актуальним і для України. Науковиця О. Макеєва [3] аналізує базові цінності ЄС через призму прав людини, підкреслюючи їхню універсальність як основу нормативного порядку.

Питання внутрішніх викликів детально розглядаються у роботі вчених А. Моци та В. Моци [4], які вивчають правовий режим воєнного стану та обґрунтовують необхідність оновлення механізмів захисту прав людини в умовах війни. Дослідниця Х. Маркович [5] наголошує на пріоритетах правозахисної політики у період конфлікту. Автор С. Кузніченко [6] акцентує на концептуальних засадах обмеження прав людини в період дії воєнного стану, наголошуючи на необхідності збереження принципу пропорційності в ухваленні обмежувальних рішень.

Науковиця І. Толкачова [7] розглядає ризик декларативності прав за відсутності дієвих механізмів їхньої реалізації, зокрема на прикладі окупованих територій. Вчені О. Василець та О. Сотник [8] вивчають прагнення України синхронізувати свою правову систему зі стандартами ЄС у сфері захисту прав людини.

Дослідники С. Матвеев та О. Романова [9] розкривають юридичні механізми обмеження прав людини в умовах воєнного стану, зокрема в частині співвідношення між безпековими потребами та міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Авторка І. Салюк [10] аналізує особливості реалізації

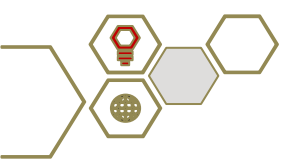
прав людини в умовах воєнного стану, наголошуючи на важливості збереження балансу між безпекою та правами громадян у процесі правового регулювання.

Науковиця І. Котерлін [11] акцентує на проблемах інформаційної безпеки як одного з основних аспектів забезпечення інформаційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Вчений О. Бандурка [12] розглядає політико-правові засади діяльності Національної поліції у сфері дотримання прав людини під час дії воєнного стану.

Автор В. Кучер [13] аналізує питання інформаційної безпеки як складника захисту прав людини, що актуально в умовах інформаційної війни. Теоретичну базу механізмів доказування порушень прав людини в кримінальному процесі розробили науковці А. Тимчишин та Д. Тимчишин [14], що відкриває можливості для ефективного переслідування воєнних злочинців. Дослідники Ю. Хоббі зі співавторами (Y. Khobbi et al.) [15] розглядають впровадження міждисциплінарних практик безпеки та захисту прав і свобод у протидії організованій злочинності.

Попри велику кількість досліджень, актуальними залишаються проблеми відсутності цілісного бачення післявоєнної моделі правового порядку, прогалини у практичній імплементації європейських стандартів, зокрема відсутність узгоджених механізмів моніторингу та відновлення порушених прав. Наразі нерозв'язаним є питання забезпечення ефективного контролю за дотриманням прав людини на деокупованих територіях. Дослідження має на меті розглянути цю проблематику через призму синтезу національного досвіду та європейських норм та визначити завдання України щодо післявоєнного відновлення правового поля в контексті верховенства права, демократії та поваги до людської гідності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць, присвячених правам людини та надзвичайним правовим режимам, низка основних аспектів залишається

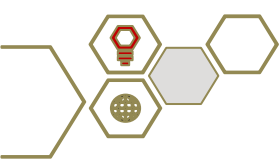

недостатньо опрацьованою в українському науковому дискурсі. Зокрема, малодослідженими є питання практичного застосування правових обмежень у конкретних умовах воєнного стану, їхньої відповідності міжнародним зобов'язанням України та ефективності механізмів контролю за їхньою правомірністю. Водночас відсутній цілісний аналіз дій органів державної влади щодо забезпечення прав людини у взаємозв'язку з діяльністю інститутів громадянського суспільства в умовах масштабного збройного конфлікту.

Однією з причин недостатньої уваги до цих питань є зосередженість більшості досліджень на загальній теоретичній базі прав людини або міжнародних стандартах без урахування особливостей національної правової практики під час дії воєнного стану. Крім того, складність і динамічність воєнних дій, обмежений доступ до актуальної емпіричної інформації ускладнюють всебічне дослідження проблеми.

Дослідження цих аспектів є необхідним для досягнення цілей статті, що полягають у виявленні прогалин у чинному законодавстві, оцінці ефективності наявних інституційних механізмів та обґрунтуванні напрямів удосконалення нормативно-правового забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Акцентовано на аналізі правових меж допустимих обмежень прав людини, ефективності парламентського та судового контролю, зокрема визначенні ролі громадянського суспільства у забезпеченні правозахисної функції держави в умовах надзвичайної ситуації.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Метою дослідження є комплексне науково-правове осмислення проблем забезпечення прав людини в умовах дії воєнного стану в Україні з урахуванням міжнародних стандартів прав людини та національного законодавства. Актуальність обраної теми зумовлено необхідністю забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням основоположних прав і свобод громадян у період надзвичайного правового режиму, що є особливо

важливим в умовах воєнної агресії та реформування системи національної безпеки та правосуддя.

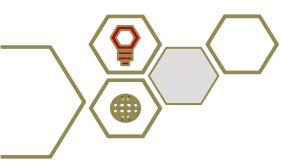
З огляду на це дослідження спрямоване на виявлення недоліків чинної нормативно-правової бази, оцінку ефективності наявних правозахисних механізмів та розроблення механізмів вдосконалення системи гарантування прав людини в період дії воєнного стану.

Для досягнення мети дослідження сформульовано такі завдання:

- дослідити специфіку правового режиму воєнного стану в Україні через забезпечення та дотримання прав людини;
- виявити недоліки чинного законодавства у частині правового регулювання допустимих обмежень основних прав і свобод у період дії воєнного стану;
- проаналізувати відповідність національних інструментів захисту прав людини міжнародним стандартам та міжнародно-правовим зобов'язанням України;
- надати оцінку ефективності функціонування органів державної влади, судової системи та інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав людини під час надзвичайних станів;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання та практики його застосування з метою посилення гарантій прав і свобод громадян у період воєнного стану.

Розв'язання цих завдань дасть можливість сформувати комплексне бачення проблеми на основі правових, інституційних та міжнародних практик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації (РФ) в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, є надзвичайним викликом для української держави, суспільства та правової системи загалом. У цих умовах гарантування національної безпеки, захист територіальної цілісності та підтримання ефективного функціонування державних інституцій потребують одночасного дотримання базових прав і

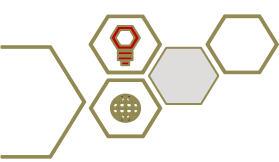

свобод громадян. В критичних умовах особливо важливо зберегти баланс між захистом громадського порядку та дотриманням принципів верховенства права - одного з наріжних каменів демократичного ладу [5, с. 96].

Наразі український народ веде боротьбу не лише за збереження державної незалежності, а й за право на цивілізаційний вибір - бути повноправним членом європейської спільноти. У цьому контексті повага до прав людини та забезпечення основоположних свобод набуває не лише внутрішнього, а й міжнародного значення. Цей курс був чітко окреслений ще під час Революції Гідності у 2013 році, коли українці обстоювали євроінтеграційний напрям розвитку. Угода про асоціацію з Європейським Союзом, що була наслідком цих подій, визначає права людини як одну з базових засад співпраці, вимагаючи від державних інституцій України неухильного дотримання європейських стандартів у цій сфері [2, с. 246].

Запровадження воєнного стану в Україні відбувається на підставі норм Конституції та положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [16]. Цей особливий правовий режим передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод, зокрема свободи слова, права на пересування, участі в мирних зібраннях тощо. Водночас навіть у період воєнних дій такі обмеження повинні бути юридично обґрунтованими, виправданими потребами демократичного суспільства та відповідати принципу пропорційності.

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ проти України з 24 лютого 2022 року в країні введено воєнний стан, що згідно із законодавством передбачає тимчасове обмеження деяких конституційних прав і свобод громадян [17]. Такі обмеження, хоч і правомірні в умовах надзвичайного правового режиму, мають здійснюватися виключно у межах законодавства, із забезпеченням контролю з боку демократичних інститутів. У таблиці 1 наведено систематизований огляд основних обмежень прав людини в умовах

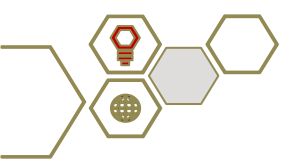

воєнного стану в Україні, їхнє нормативне обґрунтування та практичну реалізацію.

Таблиця 1**Обмеження прав людини в Україні в умовах воєнного стану**

Вид права / свободи	Суть обмеження	Нормативне обґрунтування / джерело	Коментар
Недоторканність житла	Може бути обмежена для військових потреб, евакуації, розміщення військових	Конституція України, ст. 30; Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Здійснюється відповідно до військових потреб
Таємниця листування, телефонних розмов тощо	Дозволяється контроль за кореспонденцією в умовах воєнного стану	Конституція України, ст. 31	Контроль допускається за рішенням суду
Свобода пересування	Може обмежуватись – комендантська година, заборона виїзду за кордон	Конституція України, ст. 33; Указ Президента №64/2022	Найбільше стосується чоловіків призовного віку
Свобода думки й слова, свобода ЗМІ	Централізація медіапростору, закриття окремих телеканалів, обмеження доступу до платформ	Конституція України, ст. 34; Закон про інформацію	Впроваджено телемарафон «Єдині новини» як основне джерело інформації
Політичні права (участь у виборах, діяльність партій)	Тимчасова заборона діяльності 11 партій, відстрочка виборів	Конституція України, ст. 38, 39; Постанова РНБО	Офіційно обґрунтовано проросійською діяльністю деяких партій
Право власності	Примусове відчуження для потреб оборони з компенсацією	Закон України «Про примусове відчуження...»	Обов'язкове наступне відшкодування
Право на працю та страйк	Можливість запровадження трудової повинності	Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Працівникам гарантується збереження робочого місця
Право на освіту	Перехід на дистанційне навчання, зміна навчальних програм	Конституція України, ст. 53	В окремих регіонах навчання призупинено повністю

Джерело: сформовано автором на підставі [16; 18; 13; 4]

Таким чином, в умовах воєнного стану в Україні відбувається правомірне, але істотне обмеження окремих конституційних прав громадян. Більшість обмежень регламентовано Конституцією та спеціальними законами та мають тимчасовий характер. Водночас важливо забезпечити системний моніторинг правозастосовної практики, парламентський та судовий контроль за діями органів влади, аби уникнути зловживань і гарантувати відновлення повноцінного правового порядку після завершення надзвичайного стану. Збереження принципів верховенства права і дотримання міжнародних стандартів є критично важливими для забезпечення демократичного майбутнього України.

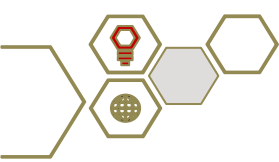
У контексті дії правового режиму воєнного стану значущим є питання недоторканих прав і свобод, що залишаються чинними навіть в умовах надзвичайної загрози. Конституція України в статті 64 чітко визначає перелік прав, що не можуть бути обмежені за жодних обставин, навіть під час воєнного стану. Вони мають статус абсолютних прав, гарантованих як національним, так і міжнародним правом, зокрема Європейською конвенцією з прав людини.

Обмеження прав у період війни мають бути обґрунтованими, пропорційними та такими, що не порушують міжнародних стандартів [5, с. 98]. Водночас державні інституції повинні зберігати механізми правового захисту та підтримувати функціонування демократичних гарантій навіть в умовах збройного конфлікту. Права, що залишаються незмінними, мають фундаментальне значення для підтримання правової культури й відновлення демократичного ладу після завершення воєнного стану [1, с. 205] (табл. 2).

Таблиця 2

Права, що не можуть бути обмежені під час воєнного стану

Право / свобода	Конституція України	Європейська конвенція з прав людини	Коментар
Право на життя	Ст. 27	Ст. 2	Не допускається обмеження навіть у період воєнного стану

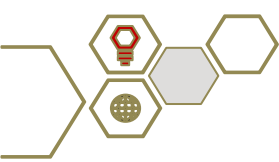
Заборона катування, нелюдського або принизливого поводження	Ст. 28	Ст. 3	Абсолютна заборона без винятків
Заборона рабства і примусової праці	Ст. 43 (абз. 4)	Ст. 4	Жодне обґрунтування не є допустимим
Рівність перед законом, заборона дискримінації	Ст. 24	Ст. 14	Дотримання принципу рівноправності є базовим
Громадянство: заборона позбавлення	Ст. 25	Загальні принципи міжнародного права	Особи не можуть бути позбавлені громадянства навіть у період воєнного стану
Особиста свобода та недоторканість	Ст. 29	Ст. 5	Можуть бути допустимі тимчасові затримання, але без порушення основних гарантій
Повага до людської гідності	Ст. 28	Загальні принципи Конвенції	Людська гідність – центральне поняття для всіх прав

Джерело: власна розробка автора

Наведені у таблиці 2 права мають абсолютний і невідчужуваний характер, є основою правової системи України та гарантуються як на національному, так і міжнародному рівнях. Навіть в умовах надзвичайного стану держава не має юридичних підстав для їхнього обмеження, а зобов'язана забезпечувати їхнє дотримання. Збереження недоторканих прав є ознакою правової держави, що функціонує на принципах гуманізму, верховенства права та демократичних цінностей. Баланс між публічним інтересом і індивідуальними правами має зберігатися навіть у критичних умовах, отже ці права не підлягають обмеженню.

Підтримка міжнародних стандартів і прозорість правозастосування, активна участь Ради Європи, ЄС, ООН та правозахисних інституцій залишаються критично важливими умовами недопущення деградації правової системи в умовах збройного конфлікту [1, с. 205].

У цьому контексті важливо враховувати й реакцію міжнародної спільноти на внутрішні правові процеси в Україні, зокрема обмеження прав людини, зумовлені воєнним станом. Певні обмеження прав людини та

громадянина, впроваджені під час дії воєнного стану, викликали стурбованість міжнародної спільноти щодо дотримання прав людини в Україні, зокрема можливого уповільнення процесів європейської інтеграції. Проте такі виклики не зупинили прагнення України до євроінтеграції. Уже 28 лютого Україна офіційно подала заявку на вступ до Європейського Союзу, а 23 червня 2022 року їй було надано статус країни-кандидата на членство в ЄС.

Водночас Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини 17 червня 1997 року, і відповідно до статті 15 цього документа держава має право тимчасово відступати від окремих своїх зобов'язань у разі війни чи серйозної загрози національній безпеці. Проте такі заходи мають залишатися у межах міжнародного права та не суперечити іншим зобов'язанням держави. Конвенція чітко визначає, що навіть за надзвичайних умов не допускається обмеження базових прав: права на життя, заборони катувань, рабства та примусової праці [19].

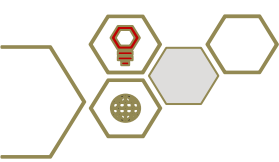
Попри масштабну збройну агресію РФ, Україна продовжує рух у напрямку євроінтеграції, орієнтуючись на верховенство права, гуманітарне право та збереження основоположних прав і свобод людини. Український уряд, парламент, судові органи та правозахисні інституції постійно вдосконалюють законодавчу базу, адаптують її до стандартів Європейського Союзу, співпрацюють з міжнародними структурами та розробляють нові інструменти для захисту громадянських і соціальних прав у реаліях воєнного стану (табл. 3).

Однією з основних цілей цієї діяльності є не лише захист прав під час надзвичайної ситуації, а й збереження правової культури для повноцінного повернення до демократичного устрою після завершення дії воєнного стану.

Таблиця 3

Основні кроки України щодо забезпечення прав людини в умовах воєнного стану

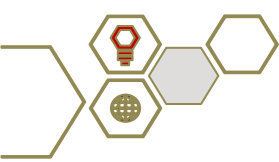
Напрямок дій	Суть заходу
--------------	-------------

Адаптація законодавства до права ЄС	Прийнято низку законів, що регулюють життєво важливі сфери в умовах воєнного стану (праця, правосуддя, освіта)
Імплементация норм міжнародного гуманітарного права	Законодавчо впроваджено механізми реагування на порушення прав людини та воєнні злочини
Співпраця з міжнародними правозахисними структурами (ООН, ОБСЄ, Amnesty International, Human Rights Watch)	Постійний моніторинг порушень, експертна допомога, документування фактів
Справи в ЄСПЛ	Подано тисячі заяв українських громадян проти РФ; формування міжнародної практики
Участь у створенні міжнародного трибуналу проти агресії РФ	Ініціативи Ради Європи щодо спеціального трибуналу за злочин агресії
Розроблення нового законодавства щодо Конституційного Суду	Законопроект з європейськими представниками у відбірковій комісії – умова вступу до ЄС
Судова реформа та ефективність судів	Попри воєнний стан, суди продовжують функціонувати, ухвалено законопроект «Про національні спільноти»
Антикорупційна реформа	Призначення керівника САП (липень 2022), нові антикорупційні закони
Закон про трудові відносини під час воєнного стану	Прийнятий у березні 2022 року для врегулювання трудових прав, введено «призупинення трудового договору»
Зміни до трудового законодавства (липень 2022)	Уточнено: норма 60 год/тиждень, категорії підприємств, оплата додаткових годин
Конфлікт норм: КЗпП vs Закон «Про освіту»	За мобілізованими педагогами зберігається зарплата, попри зміни в КЗпП – застосовується спеціальна норма
Врегулювання відпусток у воєнний час	Уточнено тривалість: не менше 24 днів, за можливості – більше. Випадки зловживань через «відпустку без збереження»
Посилення ролі Конституції як регулятора	Закон «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 19) забороняє зміни Конституції, вибори, страйки, мітинги

Джерело: узагальнено автором на підставі [7, с. 80; 20; 21; 22]

Попри безпрецедентні виклики, Україна виявляє відданість принципам правової держави, реформуючи внутрішнє законодавство та активізуючи співпрацю з міжнародною спільнотою. Дії парламенту, уряду, правозахисних інституцій і міжнародних партнерів спрямовані на захист базових прав людини навіть у найгостріших умовах воєнного стану.

Кожен із кроків є не лише інструментом адаптації до сучасних реалій, але й засобом утвердження міжнародного іміджу України як демократичної правової держави. Це важливо як для подолання поточних викликів, так і для повоєнного відновлення та євроінтеграції.

Водночас європейські механізми захисту прав людини, хоча і є фундаментальними у мирний час, виявилися частково неготовими до масштабних викликів під час воєнного стану. Потреба в модернізації правозахисної системи на національному та наднаціональному рівнях наразі є не лише актуальною, а й критично необхідною (табл. 4).

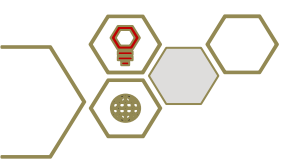
Таблиця 4

Основні проблеми та потреби в оновленні механізмів правозахисту в Україні

Проблема	Суть виклику
Обмежений доступ до наднаціональної юрисдикції	Люди не завжди можуть реалізувати право на звернення до міжнародних судів
Недостатня ефективність механізмів контролю	Відсутність дієвих інструментів моніторингу порушень у зонах бойових дій
Відсутність прозорих компенсаційних механізмів	Немає чіткого алгоритму виплат за зруйноване житло
Умовність прав без механізму реалізації	За відсутності механізмів реалізації права є лише декларативними
Проблеми з правдивою інформацією з окупованих територій	Відсутність даних про порушення прав на тимчасово окупованих землях

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 6; 7]

Завершення дії воєнного стану в Україні розпочне новий етап - не лише фізичної відбудови, а й оновлення суспільного договору між державою та її громадянами. Центральне місце у цьому процесі повинно зайняти питання відновлення та гарантування прав людини, оскільки багато прав було обмежено або порушено. Відбудова повинна передбачати не просто повернення до довоєнного стану, а створення оновленої, стійкої, прозорої правової системи, здатної ефективно захищати людину в будь-яких умовах. На рисунку 1 подано основні напрями та завдання, що мають стати основою політики держави у сфері прав людини у післявоєнний період.

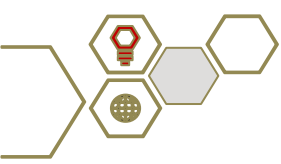
Отже, запровадження воєнного стану не звільняє державу від конституційного обов'язку дотримання прав людини. Конституція України, зокрема статті 3 та 64, наголошують на тому, що навіть в умовах воєнного стану існує низка прав, що не можуть бути обмежені. Це положення відображає фундаментальну цінність людини та її гідності як найвищої соціальної цінності держави [4, с. 19].

Хоча у період надзвичайних обставин допускається обмеження окремих прав, такі заходи можливі лише за умови їхньої правової обґрунтованості, співмірності із загрозами, чіткого визначення строків їхньої дії, зокрема суворої відповідності міжнародним правозахисним стандартам. Це дає змогу утримати баланс між необхідністю гарантування національної безпеки та збереженням демократичних цінностей.

Рис. 1. Стратегічні завдання України з відновлення гарантій прав людини

Джерело: власна розробка автора

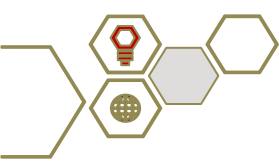
Наразі критично важливо формувати засади майбутнього правового порядку, аби уникнути ризиків повернення до авторитарних практик. Довіра до держави після завершення воєнного стану має ґрунтуватися на відкритості прийняття рішень, участі громадян у публічному житті та ефективному функціонуванні незалежного судочинства.

Захист прав людини не може залишатися лише на рівні декларацій - він потребує дієвих і доступних механізмів реалізації, контролю та відшкодування втрат. У цьому контексті надзвичайно важливими є кроки, спрямовані на забезпечення компенсацій постраждалим від воєнних дій, разом з тими, хто втратив житло, майно чи зазнав фізичних і моральних страждань [7; 6, с. 37].

Верховенство права в Україні є запорукою стабільності в усьому європейському регіоні. Саме тому стратегічне партнерство з Європейським Союзом у сфері прав людини має не лише внутрішнє значення для України, а є основним чинником гарантування миру, демократії та безпеки в Європі загалом.

Висновки. Проведене дослідження окреслило особливості забезпечення та захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні. Аналіз джерел засвідчив, що, попри виклики війни, держава не відмовляється від зобов'язань у сфері прав людини та продовжує впроваджувати правові, інституційні й міжнародні механізми, спрямовані на збереження демократичних засад. Основну увагу приділено адаптації законодавства до стандартів Європейського Союзу, імплементації міжнародного гуманітарного права, розвитку співпраці з міжнародними організаціями, удосконаленню правового регулювання трудових відносин та судової системи.

Під час дослідження доведено, що Україна, прагнучи інтеграції в європейське правове поле, не лише формально виконує рекомендації ЄС, а й послідовно намагається закріпити європейські цінності на рівні повсякденної правозастосовної практики. Водночас виявлено й низку питань: нормативні колізії, обмежений доступ до правосуддя для постраждалих, складність

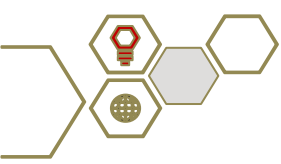

реалізації трудових прав у реаліях воєнного стану. Це свідчить про потребу в подальшій законодавчій конкретизації, створенні дієвих механізмів компенсації та посиленні інституційної спроможності держави.

Надалі доцільно зосередитися на розробленні національного механізму моніторингу порушень прав людини в умовах воєнного стану, зокрема на вивченні міжнародних моделей післявоєнного правового відновлення. Перспективним може стати застосування міждисциплінарної практики, що охоплює правові, соціологічні та політичні аспекти функціонування системи захисту прав людини в умовах кризи та відновлення.

Список використаних джерел

1. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022. Т. 1. С. 205-210. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.28>.
2. Бабарицький О. В. Права людини в Європейському Союзі в умовах сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 244-248. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/APP_03_2025-part-3.pdf#page=244 (дата звернення: 29.06.2025).
3. Макеєва О. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Scientific works of National Aviation University*. 2022. № 63. С. 48–55. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16709>.
4. Моца А., Моца В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 4(22). С. 280-291. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4\(22\)-280-291](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4(22)-280-291).
5. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95–99. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287204/281124> (дата звернення: 29.04.2025).

6. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №1-2. С.32-36. URL: www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/8.pdf (дата звернення: 29.04.2025).

7. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 79–81. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/917/853> 4 (дата звернення: 29.04.2025).

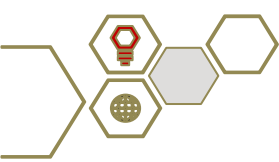
8. Василець О. М., Сотник О. С. Проблеми забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в контексті права ЄС. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 7(21). С. 11–22. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/4816/4842> (дата звернення: 29.04.2025).

9. Матвеев С. В., Романова О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 76-80. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/862/801> (дата звернення: 29.04.2025).

10. Салюк І. О. Дотримання прав людини в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми суспільно-гуманітарних наук в умовах трансформаційних змін: збірник тез наук. праць міжнар. наук. конф. (м. Прага, 12 грудня 2023 р.)*. Прага. 2023. С. 38-42. URL: <https://surl.li/ukstve> (дата звернення: 29.04.2025).

11. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 150-155. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11651/1/Стаття_правознавство.dnu.in.ua_№%201_2022_сайт.pdf#page=145 (дата звернення: 29.04.2025).

12. Бандурка О. М. Державна політика у сфері захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян*

органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.). Вінниця. 2022. С. 14-16. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58c32e20-e994-4328-b936-16ea2b194321/content> (дата звернення: 29.04.2025).

13. Кучер В. О. Права людини та інформаційна безпека в умовах військової агресії. *Вісник Ужгородського університету*. 2023. № 69. С. 102-107. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/02/81_part-1.pdf#page=125 (дата звернення: 29.04.2025).

14. Тимчишин А., Тимчишин Д. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 2 (30). С. 970-980. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-970-980](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-970-980).

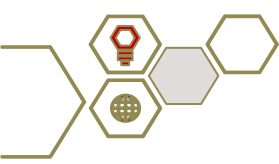
15. Khobbi Y., Storozhuk I., Svoboda I., Kuzmenko S., Tymchyshyn A. Reforming techniques to combat organized crime in the context in view of securing human rights and freedoms. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 73. P. 192-214. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.09>.

16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

17. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/22 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 29.04.2025).

18. Конституція України: Відомості Верховної Ради України № 30. ст.141 від 28.06.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Закон України

№ 475/97-ВР від 17.07.97. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.04.2025).

20. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-ІХ від 15.03.2022. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

21. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

22. Про відпустки: Закон України № 504/96 від 15.11.1996. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text> (дата звернення: 29.04.2025).